

İHSAN FAZLIOĞLU'NUN ANLATIMLARINDA MEHMET GENÇ[1]

Covid-19 salgının gündemimizi meşgul ettiği bu dönemde vefat haberlerinin daha sık duyulması ister istemez bir hüzne sevk ediyor. Bütün bunlara ilave olarak derslerine, konferanslarına, sohbetlerine ve kitaplarına aşina olduğumuz mütefekkirlerin bu dünyaya veda etmesi, bu hüznü katmerlendiriyor. Bu hüzün, gidenlerin yerinin dolmayacağı düşüncesinin yanında, hayatta iken kıymetlerinin yeterince bilinmediği hissinden de kaynaklanmaktadır.

Mehmet Genç hocamızın vedası da sevenlerini hüzünlendirdi. Ardından yazılan yazılar ve yapılan anma konuşmaları, kaybımızın ne kadar büyük olduğunu ortaya koydu. Hocamıza dair yazılan yazıları bir araya getirme çalışmam sırasında Mehmet Genç hocamızı tanımama vesile olan İhsan Fazlıoğlu'nun ilgili yazılarını ve konuşmalarını da inceledim. Bu inceleme neticesinde de İhsan Fazlıoğlu'nun Mehmet Genç hocamızdan bahsettiği bölümleri bir araya getirmeye karar verdim. Çok şey öğrendiğim bu çalışmanın okuyuculara da yararlı olmasını dilerim[2].

Mehmet Genç'ten Alıntılar

İhsan Fazlıoğlu'nun merhum Mehmet Genç'e dair yapmış olduğu paylaşımlarının her biri, üzerinde çokça düşünmeyi gerektirmektedir:

- ***"Geçmişi değiştiremeyiz ama bilebiliriz; geleceği ise bilemeyiz ama değiştirebiliriz..."***

---

[1] Muhammet Negiz, mnergiz@live.com

[2] Bu yazı Dünya Bizim Kültür Portalı'nda (https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/ihsan-fazlioglunun-anlatimlarinda-mehmet-genc-h43368.html) yayınlandı. 02.05.2021

- ***"Tarihimizi, kendimizi 'yüceltmek' için değil; aksine kendimizi 'düzeltmek' için çalışmalıyız..."***

- ***"İlim çok pahalı bir şey... Tüm ömrünüzü vereceksiniz; neticede bir paragraflık katkınız** -belki- **olacak…"***

Bir televizyon programında Mehmet Genç hoca bu cümleyi biraz daha açarak şunları söylemişti[3]:

"15 sayfa için tam 10 sene gece gündüz çalıştım. Yazdıktan sonra okuyan yarım saatte öğrenebiliyor ama bu konuda hiçbir monografi yokken bunu yapmasaydım o zaman çok tatminsiz olacaktım. Onun için akademik kariyeri bıraktım."

İhsan Fazlıoğlu'dan Bir Anekdot

İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç hoca hakkındaki bir anekdotu anlatarak bilim yolunun meşakkatli olduğuna işaret ediyor:

Mehmet Genç Hoca'nın 60. meslek yıldönümü dolayısıyla bir toplantı yapılmıştı. Kendisi şöyle bir giriş yaptı. Dedi ki;

"Ben seksen yaşına geldim. Altmış yıldır Osmanlı tarihiyle ve iktisat tarihiyle uğraşıyorum.

Dersiniz ki;

- 'Altmış yıl sonra ne öğrendin? Neye vardın?'

Henüz başlamamışım bile."

İMÜ Sosyoloji Bölümünün Açılış Dersini Veren Mehmet Genç'e Ders Bitiminde Plaket Takdimi

Hafıza ve Bunama

İhsan Fazlıoğlu, bir konferansında, insanların tasavvurlarında 'anı'ların önemli olduğu vurgusunu yaparak, hafızalarda yaşanan "bunama"ya işaret ediyor:

---

[3] Mehmet Genç: 15 sayfa için tam 10 sene gece gündüz çalıştım, Dr. Mehmet Genç ile Söyleşi, Ayşe Böhürler, Tvnet Türk Kahvesi Programı, 6 Şubat 2019, (Transkripsiyon ve düzenleme: Muhammet Negiz), https://www.dunyabizim.com/alinti/mehmet-genc-15-sayfa-icin-tam-10-sene-gece-gunduz-calistim-h34012.html

"Türkçe'de anlamak kelimesi 'anı'dan geliyor. Anlamak kelimesi geçmişe yönelik bir durumdur. Bir insanın bir şeyi anlayabilmesi için anılarının olması gerekiyor. Hafızanız yoksa anlayamazsanız. Hafızanız ne kadar derinse o kadar daha iyi anlıyoruz.

Türkçe'de maalesef 'hafıza' kelimesini 'bellek' kelimesinin karşılığı olarak kullanıyoruz. Bilişsel Psikolojide bellek için 'hayal hane' ve 'hafıza' tanımları kullanılıyor. Hayal hane, resim olarak tabir edeceğimiz bir durumdur. Hafıza dediğimiz şey ise anı/anlam depolayan bir bellektir. Bizim sorunumuz işte bu hafıza dediğimiz bellekle ilgilidir. Mehmet Genç hocamızın değimiyle 'Bu konuda bir bunama durumundayız."

Çivili Semerin Hikmeti

Bu metin üzerinde çalışırken İhsan Fazlıoğlu'nun konferans, ders ya da seminerlerinde Mehmet Genç'ten sıkça bahsettiğini fark ettim. Ahlâk-ı Alâ'î Okumaları derslerinden birisinde İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç'ten dinlediği "Çivili Semer"e dair şu hikâyeyi anlatmıştır:

(…) 1600'lerde yazılmış bir kitap buldum, hazırlıyor bir arkadaşım. Çok enteresan bir kitap... Belki bahsettim size, bahsetmişimdir. İstanbul'da bir fakihe kadın, beylere Üsküdar'da ders veriyor. Ondan sonra tabi ilmi yetmiyor, sıkışıyor. Kocası büyük bir müderris, bir gün ona diyor ki; ***"Nazariyat yazıp duruyorsun. Toplumun ihtiyaçlarına amelî fıkıh kitabı yaz."*** Yazan adam kendisi anlatıyor bu hadiseyi. **"Ben"** diyor, **"oturdum bunu yazdım".**

Türkçe… Çok güzel bir Türkçe… Harekeli hem de. İşte, başlıyor, hane halkından başlıyor; kadın, erkek, çocuk, hizmetçi, komşular, bunların birbirleri üzerindeki hakları.

Ne var bir de biliyor musunuz? İlk defa gördüm, hukuku'l-hayvan, hukuku'n-nebat. Bahçedeki ağaca tokat atayım mı? Yok öyle bir şey, ne atıyorsun yahu? ***"Kafana göre hareket edemezsin, onun hakkı var"*** diyor. ***"Hayvan, kedi-köpek, benim kedim, benim köpeğim"*** diye bir şey yok. ***"Hukuk"*** diyor, hukuku'l-hayvan.

Dinleyici: 1600 kaç demiştiniz?

İhsan Fazlıoğlu: 1600'lerin başı. Tabii ben, Mehmet Genç'ten öğrendim. Tam Süleymaniye Camisi yapılırken hemen bu Beyoğlu'ndan Süleymaniye'ye bakan tepede geliyor bir Fransız ressam, otel kiralıyor. Süleymaniye'nin resmini daha Süleymaniye yapılırken çiziyor. Şimdi resimlerde enteresan bir şey var. Semer…

Semerde çiviler var. Şimdi bunu

gâvurlar nasıl yorumluyorlar? İyi çalışsın… Ama işin garibi çiviler hayvanın tarafında değil, üzerine oturulan tarafında. Köleler için mi diye düşünüyorlar. Bunu bir türlü çözemiyorlar. Kaynak da yok. Fakat 1600'lerin sonu, 1700'lerin başında mahkeme kayıtlarında enteresan bir şey çıkıyor.

Diyor ki müşteki olan:
"Efendim, daha önceki adet ve uygulamalardan biliyoruz ki, hayvanlara yük taşıtıyoruz. Adam 5 kilometre yük taşıtıyor. Getiriyor adam onu, çekiyor. Amele, yükleri boşalttıktan sonra geri dönmeyecek mi, 5 kilometre daha? Üzerine biniyor hayvanın."

Kural koymuşlar, demişler ki: ***"Hayvanlara binilmeyecek. Yürüyeceksin. Çünkü hayvan 5 km. yük taşımış, sen niye biniyorsun? Zaten yorgun senin gibi..."***

Fakat bizim oradakiler bunu bilmiyorlar, dinlemiyorlar. Bunun üzerine ***"çivi konacak, binmesinler"*** demişler.

"Mahkeme kaydında böyle" diyor. "***Fakat***" diyor, "***bunu da"*** diyor**,** ***"kalın sof yaparak onun üzerine sererek biniyorlar."***

Kadının kararı ne? Hemen uzmanı çağırıyor, diyor ki:
"Şu kalınlıktaki sofun etkisinin azalacağı çivinin büyüklüğü ne kadardır?"

Uzman, ***"Şu kadardır."*** diyor.

Bir fetva, ***"Bütün İstanbul'daki katır, -eşek-atlar zaten savaş aleti- eyerlerindeki çivinin boyu şu kadar olacaktır,"*** diyor. Sof işe yaramıyor. Anlıyorlar ki geriye dönüp, demek ki bu o dönemden beri var.

Hayvan hakları mı dedin? İşte burada, ama biz bunu bilmiyoruz ki…

Osmanlı ve Zekâ Avcılığı

İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç hocanın Osmanlı döneminde toplumun zeki fertlerine yönelik yaklaşımına dair ifadelerini örneklerle zenginleştirerek aktarıyor:

Deha milyonda birdir. Seksen milyonuz, sekiz tane dehaya ihtiyacımız var bizim, değil mi? Neredeler? Toplum, kültür olarak dehaları öldürüyoruz, yok ediyoruz.

Mehmet Genç hoca der ki; ***Osmanlı bir zekâ avcısıydı. Müthiş bir sistem var Osmanlıda. Toplumun en zeki insanlarını tespit ediyorlar.*** Köle bile olabilir. Tunuslu Hayrettin Paşa, köle ama Abdülhamid'in sadrazamı. Kaptan-ı Derya Hasan Paşa köle bu adam, Merzifonlu Mustafa Paşa Merzifonlu bir sokak çocuğu. Barbaros Hayrettin korsan.

Benim dedem Hacı Süleyman Fazlıoğlu 1650 Akıncı beyi, Trabzon'un en önemli eşkıyası bu adam. Adam iki, üç bin kişiyi etrafında topluyorsa doğal liderdir, lider olmak kolay mı? Liderin okulu var mı, ben okudum lider oldum, enteresan adam. Osmanlı bu liderleri paşa yapıyor. Paşa yapıyor ama doğal çevresinden uzaklaştırıyor,

Balkanlara gönderiyor. Hacı Süleyman Fazlıoğlu savaşarak ölmüş. Dedemin dedesi Hüseyin Efendi o da eşkıya, onu da Trabzon Subaşısı yapıyorlar. En iyi hırsız bütün hırsızları bilir. Trabzon eyaletini mum gibi yapıyor adam. Osmanlı zeki adamı buluyor ve hemen önünü açıyor, açmakla kalmıyor, bir de itekliyor.

Biz de zekâ avcısıyız. Niçin? Gördüğümüz yerde öldürüyoruz sınıfın en zekisini. Hoca asistan almaz, kendisini geçer diye. Sonra da ***"çok geri kalıyoruz"*** diyorlar, ilerletecek adamları öldürürsen, nasıl ilerleyeceksin?

Değerler ve Müştereklik

Şimdiye değin nazarî olarak dile getirdiklerimizi tarihî örnekler üzerinden temsil edebiliriz. Hatırıma ilk gelen örnek, *-1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Kafkasya cephesi komutanı olan-* Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın anılarında Kafkas cephesi ile ilgili anlattığı şu olaydır: Oldukça fazla yaralının olduğu birlikler sazlıklar arasından küçük kayıklarla geri çekiliyordu. Her tarafı inlemeler kaplamıştı; düşman, askerlerin yerini kolayca tespit edebilirdi. Ayağa kalkıp ***"Bu bir emirdir; herkes sussun!"*** diye seslendim. Ses bıçak gibi kesildi; uzun bir süreden sonra karşı kıyıya ulaşınca, niçin hiç ses çıkmadığını ben de merak ettim; bakınca gördüm ki yaralıların çoğu ölmüş ama ölürken dahi seslerini çıkarmamışlar. Ölüm gibi bir hadiseye rağmen gösterilen bu susma becerisi, dış bir otoritenin baskısı ile sağlanamaz; bunu yalnızca, askerî anlamda kanonik yapıyı içselleştirebilen bireyler yapabilirler... Ya da Viyana bozgunundan sonra gönderilen kendi idam fermanını, isyan yerine, kendinden sonraki en kıdemli Paşa'ya vererek infazını isteyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın tavrı devlet terbiyesine ilişkin kanonik yapının içselleştirilmesine bir örnektir.

Mehmet Genç Hoca'dan dinlediğim başka bir örnekte, Bosna'daki bir Osmanlı muhasebecisi ile Tebriz'deki bir Osmanlı muhasebecisini aynı şekilde davranmaya iten bürokratik moral değerlerdeki müştereklikti̇r... Hem küçük hem de büyük ölçekte, topluluklardaki ya da toplumlardaki muhtelif yaşama katmanlarına ve davranış tiplerine ilişkin ahlâkî, dinî, siyasî, ailevî, vb. kanonik yapılar, hissettirmeden ama hassasiyeti ve hissiyatı besleyerek, hiç görülmeden ama her yerde varmış gibi; transcendent(aşkın) değil ama transandantal(aşkınlık); a-historic ve meta-historic değil ama tarihsel; kısaca her birimizin hiç ortada gözükmemesine karşın sanki varmış gibi ortak bir dilbilgisi kurallılığına göre konuşmamızı sağlayan yapıya benzer bir rol oynarlar... Elbette bu yapıların zemininde anlam-değer dünyasına ilişkin manevî değerler ile dinî-hukukî biçimsel değerler yer alır. İçselleştirilen bu yapılar, belirli bir terkipten sonra, kişin tercihlerine uygun biçimde ferdî ahlâkın zeminini oluştururlar. Bu şekilde oluşmuş ferdî ahlâk kendine göre eylemek için artık haricî bir otoriteye gereksinim duymaz.

Sonuç olarak, mensubiyetlerimizin ve aidiyetlerimizin binlerce yıllık tarihî bir tecrübesi var. Bu tecrübe, min-vech*(bir yönden)* pek çok özelliği haizdir. Kanaatimce bu özelliklerin en önemlilerinden bir tanesi, aklın merkezîliğidir. İkilik ve çatala düşmeden akla dayalı kanonik yapıların üretilmesi, ortak akıl, ortak dil ve ortak değerin/vicdanın inşası için elzemdir; tersi durumda tekillikleri, ferdîlikleri tartışarak tüketmek oldukça zordur.

Kitap ve Kütüphane

Kitapların geleceği, kütüphane ve ilmi araştırma derken İhsan Fazlıoğlu, anlattıklarını Mehmet Genç hocadan bir alıntı ile mühürlüyor:

Günümüzde, artık basılı kitap, yazma kitabın kaderiyle karşı karşıyadır. Bilgisayara bağlı kitap, dijital ve internet yayıncılığı, hızla, basılı kitabı ortadan kaldıracaktır. Bugün, nasıl yazma kütüphâneleri varsa, yakın bir gelecekte de, basma kütüphaneleri olacak; ama kullanılmak üzere değil, bazı âlimlerin eskiyi araştırmak üzere kullandığı kütüphâneler şeklinde... Elbette direnilecek, basılı kitabın erdemlerinden bahsedilecek, iktisâdî çıkarları zedelenenler itiraz edecek vs. ama sonuç itibariyle durum değişmeyecek... Örnek olarak, Felsefe-Bilim tarihi alanında, neredeyse tüm ilmî dergiler, internet üzerinden yayınlanıyorlar; basılmıyorlar. Belki bilgisayarda okumak benim için zor; ama çocuklarım için kolay; torunlarım için -belki de- ***"bir zamanlar kitâp diye bir şey vardı"***ya dönüşecek...

Bunları dikkate alarak şöyle ifâde edelim: Mehmet Genç üstadımız, şöyle der: **"Mütevâzı bir ilmî çalışma, en az üç milyonluk bir kütüphane ile başlar."**

Türkiye'de böyle bir kütüphane var mı? Ben bilmiyorum... İslâm Ülkeleri'nde? Belki!.. Artık öteki ülkelerle karşılaştırmayı siz yapabilirsiniz. Kafanızı malûmât vererek şişirmek istemem.

Mesele, basit bir malzeme sorunu değildir öyleyse... Bilgi sorunudur. Nübüvvet'ten sonra ilmin geldiği bir dine mensubuz ama pek fazla kimse bu makama talip olmak istemiyor; siyâset ya da basit bir gazete yazarı olabilecek kadar malûmâtfüruş olmak daha câzibeli.

Bilgi'ye değer verirsek, önemsersek, hakkını teslim edersek, gerekli cehd ü gayreti gösterirsek, bilgiyi muhâfaza eden malzemeyi de üretir ve sahipleniriz. Şuna inanmıyorum: ***İstanbul'da öyle bir kütüphâne kuralım ki, içinde yirmi beş milyon kitap bulunsun. Okumadıktan, araştırmadıktan sonra o kütüphane sadece bir Kitap Müzesi olarak kalır; başka hiç bir şey olmaz.***

Bilgi ve Cehalet

Arka Kapak dergisinin 13. sayısındaki söyleşide İhsan Fazlıoğlu'na yöneltilen *"**(...) Bildikçe, öğrendikçe, ilim yolunda ilerledikçe ne kadar az bildiğimizi de fark ediyoruz. Siz bu alanda önemli araştırmalar yapıyorsunuz. Üzerinde yaşadığımız toprakların tarihini, kültür ve medeniyetlerini, örf ve adetlerini; özetle geleneğini anlama noktasında eğitim alanında neler yapılabilir? İslam bilim tarihi dersleri her üniversitelerde zorunlu olarak okutulsa faydalı olur mu?**"* şeklindeki sorunun cevabında da Mehmet Genç hocadan izler vardır:

Üstad Mehmet Genç'in ifadesiyle, ***"bilgi balona benzer; cehâlet ise onu dışarıdan kuşatan uzaya…; bir balon ne kadar şişerse onu dışarıdan kuşatan uzay da o kadar genişleyeceği için bilgimiz artıkça cehâletimiz de artar"*** Bu ifadenin en önemli şahidi bizatihi felsefe-bilim tarihidir. Korkulacak şey sâbitliktir; hareket varsa bir şekilde yola girilir…

Her zaman söylediğimi tekrar edeyim: Bir millet kendi tarihini uzmanlara bırakamaz; Çin ya da Arjantin tarihinden bahsetmiyoruz. Tarihimiz kültürümüzün en ince kılcal damarlarına kadar sinmelidir; süreklilik ancak böyle sağlanabilir. Bu toprakların tarihî tecrübesiyle övgü ve sövgüden uzak sağlıklı bir ilişki kurmalıyız; kurulan ilişkileri geliştirmeli, derinleştirmeli, eğitim ve öğretime dâhil etmeliyiz. İslâm bilim tarihinin her üniversitede zorunlu olarak okutulmasına gelince, bu tür işler bir bütünün parçası ise işe yarar yoksa ters teper; nefret uyandırır. (…)

HER ŞEYİ BİLMEK...

İhsan Fazlıoğlu, geçtiğimiz yılın Ramazan ayında, Gazzali'nin ***"El-Munkız"*** adlı eseri üzerine verdiği derslerden birisinde konu hakkında uzman olmayan kişilerin iddialı sözlerinden yakınırken Mehmet Genç hocamızın bir ifadesine atıfta bulunmuştur:

"(...) Bilen-bilmeyen, her konuda konuştuğu için... Mehmet Genç hocanın güzel bir cümlesi var: ***'Her şeyi bilen Türk'ten Allah'a sığınırım.'***
Her şeyi bildiğimiz(!) için biz... Hepimiz! Biz de çünkü o kültürün içerisinde yetiştik."

İhsan Fazlıoğlu, toplumsal bir yaramıza Mehmet Genç hocamızın sözlerini hatırlatarak işaret etmiştir.

BİLİM MİRASINI SÜRDÜRMEK

İhsan Fazlıoğlu, Mehmet Genç hocamıza veda mesajında Necip Fazıl'ın mısralarıyla seslenmişti sosyal medya mahallesinde… Aynı sesleniş ve dua ile yazıyı nihayete erdirelim:

"Ustada kalırsa bu öksüz yapı,
Onu sürdürmeyen çırak utansın!"

Yazının eksik yönleri için affınızı istirham ederken, Mehmet Genç hocamıza Allah'tan rahmet dilerim; makamı âli olsun.

KAYNAKLAR

Fazlıoğlu, İ.(2016). ***"Taşköprülüzade Sempozyumu Kapanış Konuşması"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/prof-dr-ihsan-fazlioglu-taskopruluzade-sempozyumu-kapanis-konusmasi.html

Fazlıoğlu, İ.(2018). ***"Mefhumu Görmek Mefhum ile Görmek"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/prof-dr-ihsan-fazlioglu-konferansi-mefhumu-gormek-mefhum-ile-gormek.html

Fazlıoğlu, İ.(2016). ***"Ahlâk-ı Alâ'î Okumaları Ders Notları"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2019/10/ihsan-fazlioglu-ile-ahlak-i-ala-i-okumalari-ders-notlari-bolum-10.html

Fazlıoğlu, İ.(2017). ***"İslam Temeddününü Okumak: Hayat görüşü, Dünya Resmi ve Dünya Tasavvuru Açısından Bir Değerlendirme"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/12/ihsan-fazlioglu-semineri-islam-temeddununu-okumak-hayat-gorusu-dunya-resmi-ve-dunya-tasavvuru-acisindan-bir-degerlendirme.html

Fazlıoğlu, İ.(2014). ***"Sonuç ile Süreç Arasında: 'Gençlik' Bir Soru mu Bir Yanıt mı?"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioglu-sonuc-ile-surec-arasinda-genclik-bir-soru-mu-bir-yanit-mi-itibar-dergisi.html

Fazlıoğlu, İ.(2013). ***"Kitâbı bırak, okumaya bak!"***, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioglu-kitabi-birak-okumaya-bak.html

Fazlıoğlu, İ.(2016). ***"Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek…"***, Arka Kapak Dergisi, 13. Sayı, https://fazlioglu.blogspot.com/2018/06/prof-dr-ihsan-fazlioglu-ne-hintli-bilgeler-ne-de-iskender-arka-kapak-iktibas.html

Fazlıoğlu, İ.(2020). ***"El-Munkız Okumalarından Bir Kesit"***, https://twitter.com/rafbekcisi/status/1262859214474657797?s=20

Fazlıoğlu, İ., Twitter Hesabı, https://twitter.com/ihsanfazlioglu